

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร Role for Women in Khmer folk tales

สายธาร ทิมทับ

นักศึกษาปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาจารึกศึกษา
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

กังวล คัชขิมา

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาค
วิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร

Abstract

The purpose of the article entitled "Role of Women in Khmer folk tales" is a study of Khmer folk tales adopted from the collection of Khmer folk tales episode 1-9, 191 stories, with the objective of Study the role of women characters in Khmer folk tales. The results showed that women have more roles in private sphere than public sphere. Roles of women characters in a private sphere can be categorized into 3 statuses; a daughter, a wife and a mother. These roles support and encourage men to achieve their goals by using feminine traits according to the beliefs of Cambodian society. These traits showed that role of women characters in Khmer folk tales. Meaning that he was a daughter who obeyed his parents. Is a honest wife to her husband. Is a mother who takes care of children.

Keywords: Role, Women, Khmer folk tales, private sphere, public sphere

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

บทคัดย่อ

บทความเรื่องบทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร เป็นการศึกษานิทานพื้นบ้านเขมรเล่มที่ 1-9 จำนวน 191 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของตัวละครผู้หญิงใน นิทานพื้นบ้านเขมร จากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงมีบทบาทใน พื้นที่ส่วนตัวมากกว่าพื้นที่สาธารณะ ตัวละครผู้หญิงในพื้นที่ ส่วนตัวพบใน 3 ฐานะด้วยกันคือ ในฐานะบุตรสาว ฐานะ ภรรยา และฐานะมารดา ฐานะดังกล่าวล้วนมีส่วนสนับสนุน และส่งเสริมผู้ชายให้ประสบความสำเร็จโดยอาศัยลักษณะ ของความเป็นกุลสตรีตามความเชื่อของสังคมกัมพูชา ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นบทบาทของตัวละครผู้หญิงใน นิทานพื้นบ้านเขมรเป็นบทบาทที่เป็นไปตามความคาดหวัง ของสังคมเขมร คือเป็นบุตรที่เชื่อฟังบิดามารดา เป็นภรรยา ที่ซื่อสัตย์ต่อสามี เป็นมารดาที่เลี้ยงดูบุตร

บทนำ

นิทานเป็นข้อมูลทางคติชนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นกุญแจนำไปสู่ความเข้าใจมนุษย์ ทำให้การศึกษานิทานในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคม ถือเป็นการทำความเข้าใจมนุษย์ได้อีกทางหนึ่ง เนื่องจากนิทานในแต่ละยุคสมัยนั้นมีบทบาทและหน้าที่เป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรม และขัดเกลาคนในสังคม ให้อยู่ในกรอบอันดีงาม ซึ่งลักษณะของการควบคุมหรือขัดเกลาจะถูกผลิตซ้ำตามบริบทเงื่อนไขของช่วงเวลาที่นิทานดำรงอยู่

การกระทำหน้าที่ดังกล่าวกระทำผ่านโครงเรื่อง แก่นเรื่อง โดยมีตัวละครแสดงพฤติกรรมที่เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นการกระทำ และผลจากการกระทำ ผลลัพธ์ของการอบรมสั่งสอนที่ส่งผ่านตัวละครในนิทานพื้นบ้านนั้น เป็นการอบรมสั่งสอนที่โน้มน้าวให้ผู้ฟังประพฤติปฏิบัติตามกรอบในลักษณะของคำสั่งสอน คุณธรรม ข้อคิด คติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในอดีตมักจะถูกนำมาใช้ควบคุมความประพฤติให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข นอกจากนี้นิทานยังเลือกหยิบแ่งมุมที่ “เป็นปัญหา” ที่เกิดขึ้นในสังคมมาเป็นแก่นเรื่อง และทำหน้าที่แก้ปัญหา “ทางใจ” หรือหาทางออกให้กับความกดดันที่เกิดขึ้นให้คนในสังคม ในแง่นี้เรื่องเล่าของแต่ละยุคสมัยจึงทำหน้าที่บันทึกบางส่วนของสังคมนั้นๆ (ศิราพร จิตะฐาน ณ ถลาง, 2537, คำนำ) เอาไว้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นข้อบ่งชี้ชัดยิ่งขึ้นว่า ข้อมูลคติชนประเภทนิทานพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่ในสังคมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าข้อมูลคติชนประเภทอื่น เพราะสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ปรุงแต่งขึ้นมาและสามารถดำรงอยู่ได้ล้วนมีบทบาทหน้าที่ต่อมนุษย์ในสังคมทั้งสิ้น

นิทานพื้นบ้านของประเทศไทยน่าสนใจในฐานะที่ประเทศเคยเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแหล่งหนึ่งในภูมิภาค อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ทางการเมืองทำให้ประเทศกัมพูชาต้องเข้าสู่ช่วงภาวะสงครามกลางเมือง ในปี พ.ศ. 2519 – 2523 ได้รับการขนานนามว่า เป็นยุคมืดของของประเทศไทยที่สร้างความเสียหายให้กับประเทศอย่างหนักหน่วงกว่าได้เพราะเกิดการกวาดต้อนผู้คนจำนวนมากออกจากกรุงพนมเปญและเมืองสำคัญอื่นๆ ไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้เกิดการพลัดพรากของสมาชิกในครอบครัว เกิดการเข่นฆ่ากัน เกิดการสังหารผู้คนทั้งที่

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

เป็นทหาร ข้าราชการ เชื้อพระวงศ์และผู้มีการศึกษาหรือผู้ที่มีความรู้เฉพาะในด้านต่างๆ รวมทั้งหนังสืออีกมากมายไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม แบบเรียน กฎหมายต่าง ๆ ถูกทำลายเกือบทั้งหมดส่งผลให้องค์ความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรจำนวนมากถูกทำลายไปพร้อมกับสงคราม

แม้หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรถูกทำลายในห้วงเวลาแห่งสงครามนี้ แต่มรดกทางวัฒนธรรมด้านมุขปาฐะอย่างนิทานพื้นบ้านเขมรที่ยังคงตกทอดผ่านการบอกเล่าปากต่อปาก (oral) มาถึงชนรุ่นหลัง ยังคงแสดงให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาในอดีตได้เป็นอย่างดี

ในบทความเรื่องพัฒนาการวรรณกรรมเขมรสมัยใหม่ของศานติ ภัคดี คำกล่าวว่า นิทานพื้นบ้านเขมร (Khmer folktales) ถูกเก็บรวบรวมและเผยแพร่อย่างจริงจังครั้งแรกในปี พ.ศ.2469 (ศานติ ภัคดีคำ, 2558, 83) โดยคณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเขมรได้รวบรวมนิทานพื้นบ้าน จากผู้รู้หรือที่เก็บอยู่ตามวัดวาอารามจังหวัดต่างๆ ในประเทศมาไว้ที่หอสมุด ดังในหน้าคำนำของหนังสือประชุมตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมรภาคที่ 1 (ประจักษ์ศิลปาคม) ได้กล่าวถึงมูลเหตุที่พุทธศาสนบัณฑิตย์เริ่มให้เก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านเขมรที่มีเขียนบันทึกไว้หรือเรื่องที่มีการเล่าต่อ ๆ กันมาทั่วประเทศเพราะเกรงว่านิทานจะสูญหายไปและกล่าวว่าเรื่องราวของนิทานที่มีมาแต่เดิมนั้นถูกเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นเรื่องใหม่เมื่อรวบรวมแล้วให้นำมาเก็บไว้ที่หอสมุดของพุทธศาสนบัณฑิตย์ และในช่วงเดียวกันนั้นพุทธศาสนบัณฑิตย์ได้ตีพิมพ์นิทานพื้นบ้านเขมรบางเรื่องลงในนิตยสารกัมพูชาซึ่งดำเนินการโดยพระราชบรรณालัย์เพื่อเป็นการเผยแพร่อีกทางหนึ่งด้วย นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากวรรณกรรมมุขปาฐะไปเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ เมื่อมีการรวบรวมและตีพิมพ์เรื่องนิทานพื้นบ้านเขมรลงในวารสารแล้ว ในปี พ.ศ. 2504 (ศานติ ภัคดีคำ, 2558, 83) คณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเขมรได้นำเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมรทั้งหมดในเอกสารที่หอสมุดพุทธศาสนบัณฑิตย์และในนิตยสารกัมพูชา มารวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มพร้อมตั้งชื่อว่า ประชุมนิทานพื้นบ้านเขมร (ประจักษ์ศิลปาคม) ซึ่งมีการแบ่งออกเป็นภาค มีทั้งหมด 9 ภาค ความสำคัญของนิทานพื้นบ้านเขมร

ในฐานะที่เป็นมรดกความทรงจำ เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ ของคนกัมพูชาในสมัยอดีต มีส่วนช่วยให้ผู้คนในประเทศกัมพูชาในสมัยปัจจุบันได้รับรู้เรื่องราวการดำเนินชีวิตรวมถึงประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อในอดีตของตนเอง พร้อมทั้งเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญของนิทานพื้นบ้านเขมรจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งรวบรวมเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ความเป็นเขมรเอาไว้ดังที่ ประยูร ทรงศิลป์และทรงธรรม ปานสกุณ กล่าวไว้ว่า

ในบรรดามรดกทางวัฒนธรรมของเขมรมีนิทานพื้นบ้านที่เป็นนิทานและเป็นนิทานพื้นบ้านในรูปแบบของตำนาน (myth) เป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาที่มีความสำคัญเพราะนิทานพื้นบ้านเขมรมีความเกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวเขมรอย่างแนบแน่นมาแต่โบราณซึ่งได้ถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังมาเป็นลำดับ (ประยูร ทรงศิลป์และทรงธรรม ปานสกุณ, 2558, 2616)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า นิทานพื้นบ้านเขมรเป็นพื้นที่ที่นำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตของชาวบ้านไว้มากและมากและมากกว่าวรรณกรรมประเภทอื่นซึ่งอาจสงวนไว้สำหรับบุคคลชั้นสูงอย่างชัดเจนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวรรณกรรมประเภทอื่นๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษบทบาทผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร จึงเป็นประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจและยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน โดยกำหนดขอบเขตของข้อมูลที่จะใช้ในการวิเคราะห์ดังนี้

1. ข้อมูลทั้งหมดในการวิจัยนำมาจากประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมรภาคที่ 1 — 9 ภาษาเขมร จัดพิมพ์เผยแพร่โดยพุทธศาสนบัณฑิตยฉบับปี ค.ศ.1959
2. ข้อมูลนิทานที่ได้จะคัดเลือกจากนิทานพื้นบ้านเขมรที่มีตัวละครหลักเป็นมนุษย์เท่านั้น จากเกณฑ์ดังกล่าวจึงได้นิทานที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้จำนวน 191 เรื่อง การวิจัยดังกล่าวจะนำมาซึ่งคำตอบที่น่าสนใจหลายประการและทำให้ เห็นถึงวิถีชีวิตผู้คนชาวเขมรในสมัยก่อน รวมถึงสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมตัวละคร

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

ตัดสินใจหรือไม่ตัดสินใจทำอะไรได้อันจะเห็นได้จากผลลัพธ์ในเรื่องที่เป็นกรอบข้อ
พฤติกรรมอันพึงประสงค์ของสังคม ผ่านบทบาทของตัวละครหญิงในนิทานพื้น
บ้านเขมรแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องบทบาทผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมรได้ศึกษาโดยใช้แนว
คิดทฤษฎีในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ทฤษฎีบทบาท (Role) มีผู้ที่ให้คำจำกัดความที่หลากหลายดังต่อไปนี้

อุทัย หิรัญโต อธิบายความหมายบทบาทว่าเป็นหน้าที่(Function)
และพฤติกรรมอันพึงคาดหวังของบุคคลแต่ละกลุ่มหรือในสังคมหนึ่ง ๆ หน้าที่
หรือพฤติกรรมดังกล่าวโดยปรกติแล้วเป็นสิ่งที่กลุ่มสังคมวัฒนธรรมกำหนดขึ้น
เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม (อุทัย หิรัญโต, 2530, 197) นิสา ชูโต และ
คณะ กล่าวว่า บทบาทผู้หญิงผู้ชาย (Role) เป็นบทบาทที่ปฏิบัติตามกันมา
ตามความเคยชิน ผู้หญิงควรทำอะไร อย่างไร ผู้ชายควรทำอะไร เป็นความ
เคยชินและยึดมั่นว่า บทบาทชนิดนั้น ๆ เป็นเรื่องของเพศใดเพศหนึ่ง หากผู้ใด
ไม่ทำตามถือว่าเป็นเรื่องผิดปกตินั้นเป็นที่ยอมรับของสังคม บทบาทซึ่งคิดว่าเป็น
บทบาทหญิงชายเป็นบทบาทที่ได้รับการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดผ่านระบบการ
ศึกษารอบครัว สังคมแวดล้อมบุคคลนั้น ๆ บทบาทที่คิดว่าเป็นของเพศใดเพศ
หนึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สั่งสอนและกำหนดขึ้น (อ้างถึงใน สรัญญา เอกธรรมสุทธิ,
2549, 98.)

นาถฤดี เต็มดวง กล่าวว่า บทบาทผู้หญิงและผู้ชาย (Role) หมายถึง
ถึงความแตกต่างระหว่างหญิงชายที่เกิดจากความคาดหวังในสังคม เรียนรู้
ถ่ายทอดกันต่อ ๆ มาเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสภาพสังคม
วัฒนธรรม สัมพันธ์กับเงื่อนไขทางชนชั้น ชาติพันธุ์และอายุ เป็นความสัมพันธ์
ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายที่เป็นอยู่ทั่วไป (อ้างถึงใน สรัญญา เอกธรรมสุทธิ,
2549, 98.)

บลูมและเซิลสนิค (Bloom and Seiznick) กล่าวว่า บทบาทหรือ
บทบาททางสังคม (Social Role) เป็นหน่วยพื้นฐานในโครงสร้างสังคม บทบาท
เป็นแบบแผนพฤติกรรมของตำแหน่งทางสังคม (Social Position) เช่น ตำแหน่ง

พ่อ แม่ ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น บทบาทพิจารณาได้ 2 ลักษณะ (อ้างถึงใน ณัฐราพร พรหมประสิทธิ์, 2559,98) คือ

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้ เพื่อแสดงให้เห็นบทบาทว่าบุคคลทั่วไปคาดหวังอะไรจากบทบาทเหล่านั้น ใครคือผู้ที่มีหน้าที่ผูกพันตามบทบาทนั้นและใครคือผู้ที่มีสิทธิเรียกร้องความชอบธรรมจากบทบาทนั้น

2. บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกจริงโดยได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ เช่นเดียวกับบุคลิกภาพของบุคคล เช่น อิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคม การรับรู้ถึงความคาดหวังของสังคม เป็นต้น ความแตกต่างระหว่างบทบาทในอุดมคติและบทบาทที่เป็นจริงจะไม่เกิดขึ้นในกรณีของบทบาทที่ไม่เป็นทางการหรือบทบาทที่ปรากฏขึ้นชั่วคราว ทั้งนี้เพราะไม่มีบทบาทในอุดมคติหรือไม่มีการกำหนดความคาดหวังที่ชัดเจนต่อบทบาทเหล่านั้น

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้คำว่าบทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ ภาระความคาดหวังจากบุคคลอื่นและความหวังที่บุคคลผู้นั้นต้องมีต่อผู้อื่น เช่น บทบาทของการเป็นบิดาหรือมารดาต้องดูแลเลี้ยงดูบุตร บุตรต้องตอบแทนบุญคุณบิดามารดาหรือผู้ขายคาดหวังให้ผู้หญิงปฏิบัติต่อตนไม่ว่าจะเป็นการดูแลปรนนิบัติหรือผู้หญิงคาดหวังให้ผู้ขายมีภาวะความเป็นผู้นำ ซึ่งความคาดหวังดังกล่าวเกิดจากขนบธรรมเนียม บรรทัดฐาน ความเชื่อประเพณีต่าง ๆ ของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนด

ผลการศึกษา

เมื่อใช้ทฤษฎีบทบาทในการวิเคราะห์ตัวละครผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมรในพื้นที่ส่วนตวันพบว่าพื้นที่ที่ผู้หญิงมีบทบาทและครอบพื้นที่ดังกล่าวในการใช้ชีวิตมากที่สุด

พื้นที่ส่วนตัว (Private sphere) หมายถึง พื้นที่ในครอบครัวที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีรูปแบบเฉพาะ กล่าวคือเป็นความสัมพันธ์ที่

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

ใกล้ชิดตอบรุ่นระหว่างบิดามารดา บุตร สามีภรรยา (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, 63) ในนิทานพื้นบ้านเขมรพบบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว แบ่งได้เป็น 3 ฐานะ ได้แก่ 1.บทบาทในฐานะบุตรสาว 2. บทบาทในฐานะภรรยาและ 3. บทบาทในฐานะมารดา ดังต่อไปนี้

1.1 บทบาทผู้หญิงในฐานะบุตรสาว

บทบาทผู้หญิงในฐานะบุตรสาวในนิทานพื้นบ้านเขมรพบว่ามี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1.1.1 ผู้เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอน 1.1.2 ผู้เล่าเรียนเพื่อสืบทอดความเป็นกุลสตรีและ 1.1.3 ผู้กตัญญูและตอบแทนบุญคุณบิดามารดา และ 1.1.4 ผู้กตัญญูและตอบแทนบุญคุณ เพื่อต้องการจะแสดงให้เห็นลักษณะของบุตรสาวที่สังคมคาดหวังให้ปฏิบัติ และเพื่อแสดงให้เห็นความสอดคล้องและความแตกต่างกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใน(จุบាប់)* และนิทานพื้นบ้านเขมร * (ญบ่ หรือ จุบាប់ ในพจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพระยาอนุมานราชธน หมายถึง กฎหมาย แบบฉบับ ตัวอย่าง ระเบียบประเพณี ในความรับรู้ของชาวกำพูชา จุบាប់ ถือเป็นคำสอนที่นักปราชญ์ได้เรียบเรียงเพื่อใช้ในการอบรม สั่งสอน หรือเป็นแนวปฏิบัติให้กับคนในสังคมประพฤติทั้งทางด้านร่างกาย วาจาและใจ)

1.1.1 ผู้เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอน ในหนังสือ *ลครณ์ไพบูลย์* ได้กล่าวถึงหน้าที่และการประพฤติดนของบุตรสาวชาวเขมรเอาไว้ว่า คือ หน้าที่ที่มีต่อครอบครัว บุตรสาวจะต้องรู้จักดูแลกิจการงานในครัวเรือนโดยเฉพาะหน้าที่ของการเป็นแม่บ้านแม่เรือน หน้าที่ในการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมในการปฏิบัติตามคำสั่งสอนและการประพฤติตัวโดยการรักษาความบริสุทธิ์(พรหมจรรย์) ให้คงอยู่และไม่ทำให้ตัวเองและครอบครัวต้องอับอายโดยการประพฤติดิถีประเพณี (วัธ วั, 2011, 53)

หน้าที่ของบุตรสาวต้องเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดาอย่างไม่มีเงื่อนไข และไม่ขัดโต้แย้งใดๆ ดังจะเห็นได้จากนิทานเรื่อง *ผะละกะกะ* (งูเงือกง) ตัวละครที่ชื่อนางเอดผู้เป็นบุตรสาวทำตามคำสั่งของนางนี้ผู้เป็นมารดาที่ใช้ให้ไปตามงูเงือกงและพางูเงือกงมาที่บ้าน แม้ว่านางเอดจะกลัวงูจนตัวสั่นแต่ก็ต้องทำตามคำสั่งของ

มารดา (บุรุษเฝ้าประตูในอุทฺตมคติ, 1959, 7) ในขณะที่เดียวกันก็ต้องทำตามคำสั่งของบิดาที่ให้ไปตามขลุ่ยของมารดามาให้พ่อพ้นจนตายด้วย ในนิทานเรื่อง *เมฆะกะเนกิลสฤทธะเนก* (กำเนิดนกกเขา) แสดงให้เห็นบุตรสาวที่ปฏิบัติตามคำสั่งมารดาดำเนินกัน ซึ่งมารดาจะแบ่งงานให้บุตรสาวทั้ง 3 คนรับผิดชอบ โดยให้บุตรสาวคนโตเป็นคนตักน้ำหุงข้าว บุตรสาวคนรองมีหน้าที่เลี้ยงน้อง และเมื่อถึงฤดูทำนารมดาให้ลูกไปเฝ้าข้าวในไร่ (บุรุษเฝ้าประตูในอุทฺตมคติ, 1959, 2-3) หลังจากที่มารดานำบุตรไปอยู่ที่กระท่อมเพื่อให้เฝ้าข้าวในไร่แล้วจึงกลับบ้าน ตกกลางคืนเสียงสัตว์ป่าร้องระงม เด็ก ๆ ทั้ง 3 คน ต่างหวาดกลัวว่าสัตว์จะมาจับไปกินเป็นอาหาร แต่ก็หวาดกลัวมารดามากกว่าหากกลับไปบ้าน เพราะแม่ได้สั่งเอาไว้ว่าต้องเฝ้าข้าวในไร่ที่ปลูกไว้อย่าให้อะไรมากัดกินทำลาย

นิทานเรื่อง *ยสุสญญะ* (มนุษย์โลก) ตัวละครบุตรสาวสามารถช่วยแบ่งเบาภาระงานภายในครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง โดยมารดาให้บุตรสาวออกไปขุดมันเพื่อนำมาเป็นอาหารของครอบครัว

(บุรุษเฝ้าประตูในอุทฺตมคติ, 1959, 1) เมื่อบุตรสาวออกไปขุดมันบังเอิญทำจอบหลุดมือหล่นไปในโพรงข้างจอมปลวก เมื่อเสื่อขราเดินผ่านมามีเด็กสาวจึงอ่อนวอนขอให้เสื่อช่วยหยิบจอบให้ นอกจากนี้การออกไปหาขุดมันนำมาซึ่งโชคกลาง ด้วยลักษณะของเด็กสาวที่มีลัษณะมารดาจะ พุดจาโพระอ่อนหวานทำให้เสื่อเอาทองใส่เต็มกระบุงทำให้ครอบครัวเด็กสาวมีฐานะที่ร่ำรวยขึ้น (อารียา พุดินทะ, 2551, 65) ซึ่งสอดคล้องกับนิทานเรื่อง *เมฆะกะเนกิลสฤทธะ* (กำเนิดปลาโลมา) เรื่องราวของบุตรสาวในอดีตของนำมาซึ่งโชคกลางของบิดามารดา ไกลรุ่งสว่าง รุกขเทวดาบอกภรรยาของตนให้พาบิดามารดาไปขุดเอาทรัพย์สมบัติที่จอมปลวกแห่งหนึ่ง ขุดได้ทั้งเงินแก้วแหวนทองและของมีค่ามากมาย ช่วยกันขนมาไว้จนเต็มบ้านทำให้กลายเป็นคนมั่งมีทรัพย์สมบัติ ดังนั้นนิทานดังกล่าวเมื่อบุตรสาวปฏิบัติตนเพื่อช่วยเหลือบิดามารดาด้วยการแบ่งเบาภาระงานรวมทั้งมีลัษณะมารดา จะนำมาซึ่งโชคกลางที่สามารถเปลี่ยนฐานะของครอบครัวจากยากให้มั่งมีขึ้นได้

1.1.2 ผู้ยึดถือพรหมจรรย์

บุตรสาวชาวเขมรจะต้องมีหน้าที่รักษาความบริสุทธิ์ให้อยู่จน

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

ถึงวันแต่งงาน ไม่ประพาศมิติดประเพณีจึงสนุกก่อนห้ามทำให้ตัวเองและครอบครัวต้องอับอาย ในสังคมกัมพูชายึดถือเรื่องพรหมจรรย์ของบุตรสาวเป็นอย่างยิ่ง บุตรสาวชาวเขมรจึงต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนและการประพาศมิติดด้วยการรักษาความบริสุทธิ์ ให้คงอยู่ (วงล ญิล, 2548, 18) ซึ่งการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดนั้นเป็นการยืนยันว่าจะไม่ทำให้ตัวเองและครอบครัวต้องอับอาย ในนิทานพื้นบ้านเขมรจำนวนไม่น้อยที่กล่าวถึงบุตรสาวที่ละเมิดคำสั่งสอนคือประพาศมิติดตามคำสั่งสอนลักลอบได้เสียกับชายหนุ่มคนรักก่อนที่จะมีการแต่งงาน ซึ่งความประพาศมิติดังกล่าวจะทำให้หญิงสาวที่ลักลอบพบเจอกับชายหนุ่มคนรักหรือมีสัมพันธ์ที่เกินเลยกับคนรักก่อนการแต่งงานจะได้รับการลงโทษจากสังคม ซึ่งการลงโทษบุตรสาวที่ประพาศมิติดนั้นในทางเสื่อมเสียมีหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการถูกบิดามารดาทอดทิ้งด้วยการขับออกจากวัง การนินทาให้เกิดความอับอายหรือการเนรเทศ ในนิทานเรื่อง *บุรณาสราเสฐ* (ปราสาทนางเขมา) แสดงให้เห็นความประพาศมิติดอันไม่พึงประสงค์ของบุตรพระบาทสุริยวงศ์ที่มีนามว่าพระนางเขมา พระนางเสด็จออกไปท่องเที่ยวภายนอกพระราชวัง ไปเจอกับชายหนุ่มชื่อบัณฑิตศรี ทั้งสองเกิดความเสนหาต่อกัน ก่อนจากกันไปจึงนัดแนะกันว่าวันหลังจะมาพบกันอีก เมื่อทั้ง 2 คน พบกันเป็นครั้งที่ 2 ลักษณะของการแอบพบกันทำให้พวกเขาบวเฒาเกิดความสงสัยจึงแอบตามดู เมื่อเห็นเหตุการณ์และมองว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมจึงนำเรื่องราวที่ได้เห็นไปกราบทูลพระราชา ดังข้อความที่ว่า บวเฒาสงสัยไปแอบดู เมื่อเห็นกริยาที่ไม่ดีของพระนางเขมาจึงกลับไปกราบทูลพระบาทสุริยวงศ์ให้ทรงทราบ (บุรณาสราเสฐ 5, 1959, 68) เมื่อพระบาทสุริยวงศ์ทรงทราบเรื่องราวตามที่บวเฒาสงสัยทูลทงกริ้วโกรธมากจึงเนรเทศพระนางเขมาออกจากวัง

นอกจากนี้ในสังคมกัมพูชายึดถือศีลธรรมเคร่งครัดอย่างยิ่ง ถ้าหากว่าหนุ่มสาวคนใดประพาศมิติดประเพณี แอบได้เสียกันประเพณีเขมรได้จัดเอาไว้ว่าหนุ่มสาวผู้นั้นประพาศมิติดครรถประเพณีเขมรเรียก “มิดเมบา” ซึ่งคนที่ทำมิดเมบานี้จะไม่สามารถเข้าร่วมในพิธีแต่งงานของผู้อื่นได้เช่น เป็นเมบา อาจารย์ ธมยา (ผู้ทำนาย) ผู้ช่วยมหาเถรอุรอรอเข้าร่วมเอามือโบกแวนเทียนชัย (วงล ญิล, 2548, 53) เป็นต้น และไม่สามารถเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพิธีอื่น ๆ เป็นต้นว่า พิธีเข้าร่วม พิธี

ขึ้นบ้านใหม่ เพราะว่าประเพณีเขมรถือว่าความประพฤติที่ผิดของผู้ชายและผู้หญิงทำให้เกิดความไม่เป็นมงคลต่อพิธีการแต่งงานและพิธีอื่น ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น

1.1.3 ผู้เล่าเรียนเพื่อสืบทอดความเป็นกุลสตรี

บุตรสาวในนิทานพื้นบ้านเขมร จะมีหน้าที่เล่าเรียนเพื่อสืบทอดความเป็นกุลสตรี ตั้งแต่เป็นเด็ก บิดาและมารดาไม่ได้ส่งเสริมให้บุตรสาวเรียนหนังสืออย่างเด็กผู้ชาย แต่การเรียนของเด็กผู้หญิงจะเป็นไปในรูปแบบของการช่วยบิดามารดาทำงานเพื่อแบ่งเบาภาระ ซึ่งการช่วยงานบิดามารดาถือเป็นการเรียนรู้และฝึกงานไปในตัว ลักษณะของงานที่กล่าวคือการทำงานภายในบ้านหรือนอกบ้านที่เป็นงานเบาๆ ซึ่งงานที่กระทำถือเป็นการเรียนรู้ควบคู่ไปด้วยที่ การช่วยทำงานบ้านของตัวละครในนิทานเรื่อง *เม็ยเค้เกิ้ลลือรุธูเรณว* (กำเนิดนกเขา) แสดงให้เห็นหน้าที่ของบุตรที่ช่วยงานมารดาว่า บุตรคนที่ 1 ช่วยหุงข้าว บุตรคนที่ 2 รู้จักพาน้องไปเที่ยว (*เบญญ์เบญญ์ไฉ่สุรลาคี* 4, 1959, 1) เมื่อเป็นบุตรก็จะต้องช่วยมารดาหุงข้าว เมื่อมีสามีจะต้องตระเตรียมข้าวปลาอาหารให้สามี การช่วยมารดาเลี้ยงน้อง เพราะต่อไปจะต้องดูแลเลี้ยงดูบุตรของตนเอง งานที่กล่าวมาข้างต้นเป็นงานที่บุตรสาวจะต้องปฏิบัติในอนาคตเมื่อมีครอบครัวทั้งสิ้น

การเรียนรู้ของเด็กผู้หญิงชาวบ้านและเด็กผู้หญิงชนชั้นสูงมีลักษณะของภาระงานที่ได้รับมอบหมายแตกต่างกัน กล่าวคือเด็กสาวที่อยู่ในราชสำนัก เป็นผู้หญิงชนชั้นสูง เป็นธิดาของกษัตริย์หรือบุตรสาวของมหาเศรษฐี พวกเขาจะเรียนรู้งานจากราชสำนักฝ่ายในหรือจากมารดา ในส่วนของภาระงานที่ต้องช่วยงานบิดามารดาในวิถีชีวิตประจำวันหรือเพื่อดำรงชีพแทบจะไม่มีเพราะเป็นภาระของข้าทาส การเรียนรู้ของเด็กสาวกลุ่มนี้จึงมาพร้อมกับฐานะและชาติตระกูล ซึ่งเด็กสาวกลุ่มนี้ได้รับการคาดหวังให้ความเป็นกุลสตรีสูงกว่าเด็กสาวชาวบ้าน ในนิทานเรื่อง *สรีถิล หยาถิล สัตถกิล* (สตรีจริง แม่จริง พ่อจริง) แสดงให้เห็นลักษณะของบุตรสาวที่เป็นกุลสตรีได้ด้วยตัวเองเพราะพระมารดาล้นพระชนม์ตั้งแต่พระธิดายังเล็ก พระธิดาจึงไม่มีมารดาคอยอบรมสั่งสอน พระธิดาในนิทานเรื่องนี้เป็นเด็กกำพร้า แม้ว่าพระมารดาของพระธิดาไม่ได้อยู่อบรมเลี้ยงดู แต่ในฐานะของธิดากษัตริย์ที่ถึงพร้อมด้วยปัญญาและกิริยามารยาททำให้พระธิดารู้จักกาลเทศะ

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

และสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติต่อผู้ชายดังข้อความที่ว่า

นางมองไปเห็นชายหนุ่มนั่งอยู่ใต้สะพาน นางหยุดไม่กล้าเดินต่อไป
 บรืวารถามนางว่า “ทำไมพระนางถึงหยุดเดิน? พระนางตอบว่า “ที่หยุดเพราะมี
 ชายหนุ่ม 1 คน นั่งอยู่ใต้สะพาน บรืวารจึงพูดว่า “พระนางเดินไปเถอะ กลัวอะไร
 กับชายหนุ่มที่เหมือนคนบ้าแค่ 1 คน” พระนางตอบว่า “อย่าพูดอย่างนั้น มันไม่
 ถูกหรอก แม้ว่าเขาจะถูกมองว่าบ้าอย่างไร เรายังไม่กล้าเดินข้ามศีรษะเขาหรอก”
 (*เบญจเมโธไตรปิฎก* ๑๒, 1959, 79-80)

ข้อความข้างต้นเป็นบทสนทนาระหว่างพระธิดาและนางกำนัล พระ
 ธิดาเห็นชายยากไร้นั่งอยู่ใต้สะพานจึงไม่ยอมข้ามสะพาน บรรดานางกำนัลบอก
 ให้พระธิดาเดินข้ามศีรษะชายยากไร้นั้นไปแต่พระธิดาก็ไม่ข้าม จากข้อความนี้
 แสดงให้เห็นถึงการรู้จักความควรไม่ควรถือเป็นลักษณะของชนชั้นสูงคือธิดาของ
 กษัตริย์ที่แม้ว่าผู้ชายจะยากจนหรือโง่เขลาเพียงใด ก็เป็นเพศชายซึ่งผู้หญิงไม่ควร
 ดูถูกโดยการเดินข้ามศีรษะ

ลักษณะบางประการที่บ่งบอกว่าการศึกษแบบเด็กผู้ชายไม่จำเป็น
 สำหรับเด็กผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นเด็กสาวชาวบ้านหรือบุตรสาวของกษัตริย์ เพราะ
 ความคาดหวังของสังคมบางประการเช่นว่าให้เด็กผู้หญิงที่เติบโตขึ้นดำรงฐานะ
 ของการเป็นภรรยา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในอนาคตเด็กผู้หญิงไม่ได้มีหน้าที่ออกไป
 ทำงานยังพื้นที่นอกบ้านเหมือนเด็กผู้ชาย เพราะหน้าที่ของภรณาคือการปรนนิบัติ
 สามีและการเลี้ยงดูบุตร บิดามารดาจึงไม่ส่งเสริมให้บุตรสาวออกไปศึกษาเล่าเรียน
 ลักษณะต่อมาเนื่องจากเป็นเรื่องผู้ชาย เป็นการศึกษานอกโรงเรียน การเรียนการ
 สอนจะเกิดขึ้นที่สำนักของดาบส ฤาษีและที่วัดซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้สอน การให้เด็ก
 หญิงเข้าป่าไปจำเรียนหนังสือหรือฝึกฝนวิชาความรู้ในป่าและวัดจึงไม่ได้สอดคล้อง
 กับวิถีชีวิตและสิ่งที่สังคมคาดหวังจะให้ผู้หญิงเป็น แต่หากจะกล่าวว่าเด็กผู้หญิง
 ในนิทานพื้นบ้านเขมรไม่ได้รับการศึกษาก็ไม่ถูกต้องนัก ความจริงเด็กผู้หญิงจะ
 ได้รับการศึกษาในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเด็กผู้ชายกล่าวคือ การเรียนรู้ของ
 เด็กผู้หญิงตั้งแต่เล็กจนโตเป็นไปในรูปแบบของการอบรมสั่งสอนจากบิดามารดา
 พี่ชายหรือบุคคลในหมู่บ้านที่เป็นเครือญาติ สิ่งที่เด็กผู้หญิงต้องพบตั้งแต่เด็กจน

กระทั่งเป็นสาวคือการอบรมสั่งสอนในเรื่องของกิริยามารยาท การดูแลร่างกายตัวเอง การอบรมศีลธรรมจริยธรรมไปจนถึงกิจการงานต่างๆ ที่อยู่ภายในบ้าน เช่น การทำอาหาร เย็บปักถักร้อย การทอผ้า การดูแลงานในบ้านซึ่งงานเหล่านี้ อาศัยการเรียนรู้และฝึกฝนให้อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนหรือจำกัดอยู่ในพื้นที่ในบ้านเท่านั้น ซึ่งลักษณะของการเรียนแบบนี้เป็นการเริ่มจำกัดพื้นที่ของผู้หญิงตั้งแต่เด็ก หรืออาจกล่าวได้ว่าการอบรมบ่มเพาะได้จัดเงื่อนไขด้านสภาพความเป็นจริงที่ผูกเอาร่างกายของผู้หญิงให้เกาะติดอยู่กับที่บ้าน (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, 85)

ฉะนั้นในช่วงที่เด็กผู้หญิงถูกมอบหมายให้ทำงานในบ้านก็จะถูกอบรมสั่งสอนไปพร้อมๆ กันว่างานที่กำลังทำเป็นงานที่บุตรสาวทุกคนพึงกระทำ

ดังนั้นการศึกษาของผู้หญิงตั้งแต่เด็กจนเข้าสู่วัยสาวนั้นมีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นและฐานะทางครอบครัวกล่าวคือสำหรับเด็กผู้หญิงที่อยู่ในชนชั้นสูงแหล่งความรู้จะมาจากราชสำนักของฝ่ายในที่สั่งสอนคุณสมบัติของการเป็นกุลสตรี เช่น เป็นผู้มียศปัญญา งานบ้านงานเรือนตลอดจนการปรนนิบัติบิดามารดาและสามี แม้ว่าผู้หญิงจะไม่ได้เรียนรู้เพื่อมีหน้าที่ทำงานในการหาเลี้ยงครอบครัวเหมือนผู้ชาย แต่ผู้หญิงก็มีหน้าที่ในการกำหนดอนาคตของครอบครัวและบุคคลในครอบครัว ผู้หญิงจึงจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังเรียนรู้หน้าที่ดังกล่าวตั้งแต่วัยเด็กเพื่อที่จะทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุดเมื่อมีครอบครัว

1.1.4 ผู้กตัญญูและตอบแทนบุญคุณ

ความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นคุณธรรมที่บุตรสาวพึงระลึกถึงอยู่เสมอ ซึ่งการแสดงความกตัญญูมีหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการปรนนิบัติรับใช้บิดามารดาในฐานะผู้ที่มีพระคุณที่ได้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูจนเติบโต การเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดาก็ถือว่าเป็นความกตัญญูประการหนึ่ง เมื่อบุพการีได้จากโลกนี้ไปผู้เป็นบุตรก็ต้องทำหน้าที่ของความเป็นบุตรโดยการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบุพการีดังนิทานเรื่อง *ปรัชชาเกัญญะเสณุกิเยฐเณวเณ* (หญิงสองคนทะเลาะกันเรื่องหูก) แสดงให้เห็นว่าหลังจากที่มารดาของตัวละครที่เป็นเจ้าของหูกทอผ้า มีหน้าที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับมารดาหลังจากเสียชีวิตไปแล้ว

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

(ប្រជុំរឿងព្រេងខ្មែរភាគទី3, 1959, 95) ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บุตรสาวมีโอกาสใกล้ชิดได้เลี้ยงดู ปรนนิบัติบิดามารดาตามแต่เฒ่า พุงหาอาหาร รักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย จนกระทั่งเสียชีวิตจากกันไปก็ยังคงต้องตอนแทนบุญคุณของมารดาเพื่อจะได้ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญู สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าบุตรสาวต้องเกี่ยวข้องกับบิดามารดาตั้งแต่เด็กไปจนกระทั่งหลังจากพ่อแม่เสียชีวิต บุตรสาวจะอยู่กับบิดามารดาตลอดทุกช่วงของชีวิต แม้ว่าบุตรสาวจะแต่งงานแล้วก็ยังคงอยู่บ้านเดียวกับบิดามารดาเพราะจากข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมรพบว่า เป็นการแต่งลูกเขยเข้าบ้านฝ่ายหญิง นิทานที่บอกเกี่ยวกับการแต่งลูกเขยเข้าบ้านฝ่ายหญิง เช่นในนิทานเรื่อง *ទេវតាសៃកេសាយ* (เทวดาสิงสุ) *សូន្យនិវេសន៍* (สิริมงคลและอัมมงคล) เรื่อง *ស្រ្តីពិត ម្តាយពិត ឪពុកពិត* (สตรีจริง แม่จริง บิดาจริง) *ឪពុកកេរ្តិ៍សក្ខីស្របសា* (พ่อตาเลือกลูกเขย), *ពាក្យសុភាសិតតែមួយ* (สุภาษิต 30 คำสิ่ง), *បុរសភាស័យ* (ชาย 30 เบี้ย), *ចៅកាំបិតបេន* (เจ้ามีคดดอก), *ចៅផ្កាប្រេតេន* (เจ้ากะลาคร่ำ) ซึ่งนิทานที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหลังจากแต่งงานผู้ชายจะเป็นฝ่ายที่ย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายหญิง ดังนั้นความผูกพันของบิดามารดากับบุตรสาวจึงแนบแน่นมากกว่าความสัมพันธ์ของบุตรชายกับบิดามารดา

1.2 บทบาทผู้หญิงในฐานะภรรยา

การวิเคราะห์บทบาทผู้หญิงในฐานะภรรยาในนิทานพื้นบ้านเขมรพบว่ามี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1.1.1 ผู้ปรนนิบัติ 1.1.2 ผู้ซื้อสัตย์ 1.1.3 ผู้สนับสนุนส่งเสริมและให้คำปรึกษา และ 1.1.4 ผู้จัดการทรัพย์สิน ซึ่งลักษณะเหล่านี้แสดงให้เห็นลักษณะของภรรยาที่สังคมกัมพูชาคาดหวังให้ผู้หญิงในฐานะภรรยาปฏิบัติ

1.1.1 ผู้ปรนนิบัติ

ภรรยาอยู่ในฐานะของการเป็นแม่ศรีเรือนผู้ดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับครอบครัว ครวเรือน หน้าที่ต่าง ๆ ที่ภรรยาต้องปฏิบัติ เช่น การดูแลความสะอาดเรียบร้อย ทำอาหารบำรุงสามี สิ่งเหล่านี้เรียกว่าการปรนนิบัติสามี นิทานเรื่อง *បុរសកម្ពុលមាសប្រពន្ធរូបរាង* (ชายขี้เกียจมีภรรยาดี) ภรรยาในนิทานเรื่องนี้มีสามีที่ขี้เกียจเอาแต่กินกับนอน แต่ภรรยาของชายขี้เกียจ

ก็ปฏิบัติกับสามีทุกอย่างรู้จักปรนนิบัติสามีได้ขาดตกบกพร่อง ดังข้อความที่ว่า มีชายชู้เกียจ 1 คน ได้ภรรยาที่เป็นกุลสตรี มีกิริยามารยาท เคารพปรนนิบัติสามี ตั้งแต่เป็นสามีภรรยากันชายชู้เกียจคนนั้นเอาแต่ เมื่อหิวก็ตื่นมากินข้าวๆ เสร็จก็กลับไปนอนอีก บุห์ภรรยาก็มวนให้ ภรรยาไม่มีปากเสียงไม่ได้เถียงสามี เมื่อจัดการหาข้าวหาน้ำและข้าวของต่างๆ ให้สามีเรียบร้อยแล้วยังกราบไหว้ทุกครั้ง... (*บุษย์แม่เฒ่าเฒ่าอุไร* ๑, 1959, 102) นิทานเรื่อง *สุริยดิศ* *สุริยดิศ* *สุริยดิศ* (สตรีจริง แม่จริง พ่อจริง) เราจะเห็นหน้าที่ของภรรยาที่เพียบพร้อมและถึงพร้อมด้วยกิริยามารยาทที่ดีคือพ่อตาแม่ยายเห็นบุตรเขยป่วยจึงบอกบุตรสาวมาบิบนวดให้สามี ดังข้อความที่ว่า นางก็บิบนวดให้สามีตามคำสั่ง เมื่อพ่อแม่บอกให้บุตรสาวปรนนิบัติสามีอย่างไรบุตรสาวก็กระทำตาม ดังข้อความที่ว่า

ส่วนภรรยาก็ปรนนิบัติสามี ตอนเย็นตักน้ำไว้ที่ปลายเท้า จีบพลูวางไว้ที่นอนของสามีทุกคืน 5 คำ ทำอย่างนี้เป็นประจำทุกวัน เวลาที่สามีไปอาบน้ำ ภรรยา ก็จะถือขันและผ้าตามสามีไปด้วย ขณะอาบน้ำภรรยาต้องลูบให้ เมื่อสามีเปลี่ยนผ้าเสร็จภรรยาต้องเอาผ้ามาบิด เสร็จแล้วจึงตักน้ำใส่ขันเดินตามสามีไปถึงบ้าน ก่อนสามีจะขึ้นบนบ้านภรรยาก็ล้างเท้าให้ สามีเจ็บไข้ก็ต้องดูแลบิบนวด... (*บุษย์แม่เฒ่าเฒ่าอุไร* ๒, 1959, 85)

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นลักษณะของภรรยาที่สังคมคาดหวัง นอกจากนั้นในเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อภรรยาพบว่าสามีเล่นการพนันจนหมดเนื้อหมดตัวฝ่ายภรรยาก็ทำขนมขายเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัวโดยไม่ปรึกษาบ่นออกมา จากนั้นทานที่ยกมาข้างต้น แม้ว่าสามีจะเป็นคนชู้เกียจ ไม่ทำงาน ภรรยาที่ดีจะยังคงต้องปรนนิบัติสามีและออกไปทำงานหาเงิน

1.2.2 ผู้ซื้อสัตย์

ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติที่ภรรยาควรมีต่อสามี ในนิทานเรื่อง *สุริยดิศ* *สุริยดิศ* (หญิงผู้ซื่อสัตย์ต่อสามี) เป็นนิทานที่แสดงให้เห็นความซื่อสัตย์ของภรรยาที่มีต่อสามีคนแรกไม่ได้อยู่ด้วยกันกล่าวคือ เธอเคยแต่งงานมาแล้วครั้งหนึ่งแต่ไม่ได้อยู่กับด้วยกันเหตุเพราะสงครามทำให้ต้องพลัดพรากแยกกันไปอยู่

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

คนละทีกัน เมื่อบิดาจะให้แต่งงานกับชายคนที่สอง นางจึงขออนุญาตสามีใหม่ไปบอกเลิกกับสามีคนแรกก่อน ดังข้อความต่อไปนี้ พ่อของฉันได้ยกฉันให้มีสามีก่อนแล้ว แต่ยังไม่ได้อยู่กันด้วยกันฉันยังไม่ได้บอกเลิกกับสามี จนคุณมาได้ฉันเป็นภรรยา ตอนนี้ฉันขออนุญาตคุณไปบอกเลิกกับสามีก่อน ถ้าคุณไม่ให้ฉันไปฉันก็จะไม่ไป (*บุรุษเหี้ยมเถื่อน* ฐธสธ 1, 1959, 79) ข้อความข้างต้นเป็นคำพูดของภรรยาที่พูดกับสามีใหม่ว่าตนเคยมีสามีมาครั้งหนึ่งแล้วแต่ยังไม่ได้อยู่ร่วมกันจนกระทั่งมาแต่งงานใหม่กับเขา โดยภรรยาจะขออนุญาตเขาซึ่งเป็นสามีใหม่ไปบอกเลิกกับสามีเก่าก่อน ถ้าสามีใหม่อนุญาตก็จะไป แต่ถ้าสามีใหม่ไม่อนุญาตก็จะไม่ไป ลักษณะเช่นนี้ยังแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงแม้จะแต่งงานมีครอบครัวแล้วก็ยังต้องอยู่ภายใต้การดูแลของสามี ซึ่งจะเห็นว่าตั้งแต่เลิกจนกระทั่งได้ผู้หญิงจะอยู่ภายใต้การดูแลของบิดามารดา เมื่อแต่งงานไปก็อยู่ภายใต้การดูแลของสามี และเมื่อแก่ชราก็อยู่ภายใต้การดูแลของบุตร เมื่อเธอไปพบสามีคนแรกแล้ว เธอก็พูดข้อความเดียวกันกับที่พูดกับสามีคนที่สองด้วย การเดินทางคนเดียวผ่านอันตรายต่างๆ ในป่า เพื่อมาบอกเลิกกับสามีคนแรกของเธอแสดงให้เห็นความซื่อสัตย์ต่อสามี ทำให้สามีเก่าของเธอยกย่องความซื่อสัตย์ของเธอที่มีต่อเขา ดังข้อความที่ว่า “เธอมีจิตใจที่ซื่อตรงต่อฉันมาก จะหาอะไรมาเปรียบไม่ได้” (*บุรุษเหี้ยมเถื่อน* ฐธสธ 3, 1959, 80) และจากข้อความเดียวกันนี้ ยังแสดงให้เห็นว่าสังคมปฏิเสธการมีชู้ การเลิกกันควรจะต้องกันให้มันเหมาะสมและอีกฝ่ายต้องรับรู้ว่าเลิกกัน หากหญิงใดต้องการมีสามีใหม่จะต้องไปจัดการเลิกกับสามีเก่าให้เรียบร้อยก่อนถึงจะเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วตกเป็นสมบัติของสามี จะทำอะไรต้องขออนุญาตสามีก่อนด้วย

ดังนั้นตัวละครที่เป็นภรรยาในเรื่องนี้เมื่อเธอปฏิบัติตามครรลองที่สังคมได้กำหนดไว้เธอก็จะได้อยู่กับสามีใหม่อย่างปกติสุขซึ่งภรรยาที่กล่าวมาข้างต้นตามหลักปฏิบัติในจุบาบถือว่าเป็นมิตรภรรยา กล่าวคือเป็นภรรยาที่จัดไว้เหมือนเพื่อนฝูงที่มีความรักใคร่กัน ไม่มีหึงหวงต่อกัน เป็นเหมือนพี่น้องนับถือ มีความรักต่อกันด้วยความซื่อตรงโดยมีความจงรักภักดีต่อสามีแต่เพียงผู้เดียว

ความประพฤติของผู้หญิงจากนิทานพื้นบ้านเขมรในฐานะภรรยายังส่ง

ผลต่อชีวิตของสามีกล่าวคือ สามีที่มีภรรยาดีหรือมีภรรยาที่เป็นกุลสตรี จะช่วยส่งเสริมให้สามีที่มีลักษณะบกพร่องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้ ในทางตรงกันข้าม หากสามีดีได้ภรรยาที่บกพร่องไม่เป็นกุลสตรี แม้ว่าสามีจะเป็นคนดีเก่งในการทำงานทุกอย่างก็สามารถทำให้ชีวิตของสามีตกต่ำลงได้ ดังนั้นบทบาทของตัวละครผู้หญิง ในฐานะภรรยาต้องเป็นผู้หญิงที่เป็นกุลสตรีหรือเป็นผู้หญิงครบลักษณะซึ่งภรรยาดังกล่าวจะสามารถปรับนิสัยสามีได้ไม่ขัดตกบกพร่อง อีกทั้งยังต้องเป็นผู้หญิงฉลาดที่สามารถจัดการทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้านได้โดยใช้ความฉลาดที่มีอยู่ช่วยให้สามีประสบความสำเร็จในชีวิต และจากการวิเคราะห์ยังพบว่าความเก่งกาจของบรรดาภรรยามีได้เกิดขึ้นเพราะความเก่งด้วยตัวเองหรือติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด หากแต่ได้ฝึกฝนเรียนรู้และซึมซับมาจากมารดาเป็นสำคัญ นอกจากมารดาแล้วยังมีบิดาคอยอบรมสั่งสอนด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงจะเก่งหรือประสบความสำเร็จล้วนมาจากครอบครัว และฐานะภรรยาของผู้หญิงซึ่งประกอบด้วยสติปัญญาและคุณสมบัติของการเป็นกุลสตรีถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับ สนับสนุน และช่วยเหลือสามี

1.2.3 ผู้สนับสนุนส่งเสริมและให้คำปรึกษา

ภรรยามีหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมและให้คำปรึกษาสามี เพราะภรรยาเป็นเพื่อนคู่คิดของสามี เมื่อสามีพบปัญหา ภรรยาต้องช่วยหาวิธีการแก้ปัญหาให้ด้วย ในนิทานเรื่อง *บุรุษศรัทธาธรรมาธิราช* (ชายขี้เกียจมีภรรยาดี) ภรรยาทำหน้าที่สนับสนุนให้สามีออกไปตัดไม้มาทำคันทองเพราะถึงฤดูในการทำนาแล้ว ดังข้อความที่ว่า ฉันขอโทษคุณสามี ทุกวันนี้เรายากจนมาก เราไม่มีอะไรจะรับประทานแล้ว ขอให้คุณสามีไปตัดไม้มาทำคันทอง คราวนี้เพื่อทำนาเพราะตอนนี้ถึงฤดูทำนาแล้ว (*บุรุษศรัทธาธรรมาธิราช* 2, 1959, 102) ในนิทานเรื่อง *ธรรมาธิราช* (คงหาญ) ภรรยาทั้ง 2 คนของคงหาญพูดจาเกลี้ยกล่อมให้สามีไปออกรบ ดังข้อความที่ว่า ภรรยาตอบว่า คุณอย่าวิตกกังวลใจไปต่างๆ นานา คุณลุกขึ้นมา กินข้าวอ้มอาบน้ำให้สบายตัวก่อน คงหาญได้ยินภรรยาพูดพลบเข้านั้นก็โล่งใจ ลุกขึ้นมาอาบน้ำ กินข้าว แต่งตัวเพื่อจะไปออกรบ (*บุรุษศรัทธาธรรมาธิราช* 1, 1959, 12) จากข้อความข้างต้น คงหาญหวาดกลัวเรื่องการต้องไปออกรบไม่เป็น

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

อันกินอันนอน ภรรยาพูดพลบสามมีให้ เป็นกังวลเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องออกไปรบ ให้สามมีรับประทานอาหารให้เอร็ดอร่อย อาบน้ำให้สบายตัว เมื่อคงหาญได้ยินภรรยาพูดเช่นนั้นก็ยอมกระทำตามคำพูดของภรรยาและเตรียมตัวไปออกรบได้

ในนิทานเรื่อง *สยาญ ๒ ธำ* (เพื่อนรัก 2 คน) *บุรุษภักดิ์* (ชายผู้กล้า) *มาแยง* (มาแยง) ก็ได้แสดงให้เห็นบทบาทภรรยาการเป็นภรรยาที่ดีเป็นกุลสตรีที่สังคมคาดหวัง ซึ่งการที่จะเป็นภรรยาที่ดีนั้นจะต้องรับผิดชอบในหน้าที่การงานในครัวเรือน ในนิทานเรื่อง *สยาญ ๒ ธำ* (เพื่อนรัก 2 คน) แสดงให้เห็นภาระหน้าที่ของภรรยา เริ่มตั้งแต่ก่อนรุ่งภรรยาจะต้องลุกขึ้นตระเตรียมข้าวปลาอาหารให้กับสามมีและตนเอง หลังจากนั้นจึงจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับวิดน้ำทะเล แล้วจึงออกไปช่วยเหลือสามมีวิดน้ำทะเลเพื่อหาสมบัติ ซึ่งลักษณะการทำงานเช่นนี้แสดงออกถึงการทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ของสามมีและภรรยา ดังข้อความ

...ตอนเช้านางลุกขึ้นหุงข้าวจัดแจงใส่กระเชอ เตรียมกับข้าว หมากพลู เราจะไปวิดน้ำในทะเลให้แห้ง ภรรยาได้ยินสามมีพูดดังนั้นก็ปฏิบัติตามคำสั่งของสามมี เมื่อถึงตอนเช้าภรรยาตื่นขึ้นมาตระเตรียมสิ่งของที่สามมีบอกไว้เสร็จสรรพ ทั้ง 2 คนนำกันไปถึงทะเล วางข้าวและอาหารไว้ สามมีถือกระเชอ 1 อัน ภรรยาถือ 1 อัน อดทนวิดน้ำขึ้นไปบนฝั่ง วิด จนถึงเวลากินข้าวก็หยุดพักบริโภคข้าวเสร็จสามมีก็นำภรรยาไปวิดน้ำต่อจนกระทั่งเย็น (*บุรุษภักดิ์* ๑๙๕๙, ๗๖)

ดังนั้น บทบาทของภรรยาในนิทานที่กล่าวมาข้างแสดงให้เห็นว่าภรรยาที่มีความเป็นกุลสตรีจะเป็นผู้หญิงที่ประเสริฐ สวยทั้งด้านรูปร่าง หน้าตาและนิสัยใจคอจะนำพาสามมีสู่ความสำเร็จในชีวิตได้ ส่วนภรรยาที่ไม่ดีหรือที่เรียกว่าไม่เป็นกุลสตรีแม้จะเป็นคนสวย ไม่เอาใจใส่ในการบ้านการเรือน ไม่สามารถช่วยเหลือสามมี ให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาสามมีไม่ได้จะทำให้ชีวิตสามมีตกต่ำลงได้

1.2.4 ผู้จัดการทรัพย์สิน

นิทานเรื่อง *บุรุษภักดิ์* (ชายผู้กล้า) นางเพาภรรยาของชายผู้กล้าเป็นภรรยาที่มีลักษณะของการเป็นกุลสตรี ปรนนิบัติสามมีไม่ให้ขาดเคืองใจพร้อมทั้งรู้จักเก็บหอมรอมริบเงินที่สามมีหามาได้ส่งผลให้ชีวิตดีขึ้น ก่อนเข้านอนคืนหนึ่ง นางเพา

จะนำเงินไปเก็บ แต่เกิดทำเงินหลุดจากมือหล่นลงไปในกระดองปูนั้น รุ่งเช้านางเพาจะลงไปเก็บเงินที่ทำตกเห็นเงินมากมายเต็มกระดองปู แสดงให้เห็นว่าภรรยา มีหน้าที่ดูแลเงินที่สามีหามาได้ ดังข้อความที่ว่า ...ถึงเวลากลางคืนเข้านอน นางเพาทำเงินหล่นลงไปได้ดูบ้าน 1 แนน ตอนเช้านางก็ลงไปดูเงิน 1 แนน ที่ทำหล่นเมื่อคืน เมื่อไปถึงก็เห็นเงินเต็มกระดองปู นางดีใจมาก คืนต่อมาก่อนนอน นางหย่อนเงินลงไปในกระดองปูอีก ตื่นมาตอนเช้าเงินก็เต็มกระดองปูอีกเหมือนเดิม... (*บุรุษผู้เฒ่า* ใญ่ *อุไร* ๕๔, 1959, 30) ข้อความข้างต้นคือตอนที่ภรรยาบอกสามีว่าถือเงินจะเอาไปไว้ข้างใน แต่เงินหล่นจากมือร่วงลงไปได้ดูบ้าน และไม่ได้ลงไปเก็บเพราะคิดว่าบ้านอยู่ไกลจากคนอื่นไม่มีใครเห็น คอยจนสว่างจึงค่อยลงไปเอา เมื่อเข้าขึ้นจะลงไปเก็บเงิน ก็เห็นเงินมากมายเต็มกระดองปู ก่อนนอนทุกคืนนางเพาจะหย่อนเงินลงในกระดองปูทุกคืนเงินที่ได้จากกระดองปูนางเพาจะเก็บไว้อย่างดีทำให้สามีและนางเพาร่ำรวยจนมีฐานะมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้นางเพาสามารถทำให้พ่อแม่และพี่ ๆ ของนางเพาเลิกเกลียดชังสามีของนางเพาที่เป็นชายกำพร้าแถมยากจนมีอาชีพแค่ขูดปูขาย นางเพาได้ทำให้สามีของเธอได้รับการยอมรับจากครอบครัวของเธอที่เป็นมหาเศรษฐีและได้สืบต่อวงศ์ตระกูลเป็นเศรษฐีต่อจากบิดา

ในนิทานเรื่อง *ฮามาเอะ* (มาเอิง) ก็ได้แสดงให้เห็นว่าภรรยาเป็นผู้จัดการเงินที่ได้จากการค้าขายกับสำเภากลางเมือง ดังข้อความที่ว่า ...เมื่อซื้อขายกับพ่อค้าต่างเมืองได้เงินมาเรียบร้อยแล้ว นางจัดเก็บทรัพย์สมบัติที่ได้จากการค้าขายไว้อย่างดี และสามารถทำให้เงินมีเพิ่มมากขึ้นด้วยความฉลาดในการค้าขาย นางเก่งจนจนได้รับการยกย่องไม่มีพ่อค้าคนไหนสามารถหลอกหลวงได้... (*บุรุษผู้เฒ่า* ใญ่ *อุไร* ๕๔, 1959, 2) ข้อความนี้เมื่อพ่อค้ากลับไปแล้ว ภรรยาจัดเก็บทรัพย์สมบัติไว้อย่างรอบคอบ จัดแจงบ้านเรือน ใ้ข้าทาสมารับใช้ ทรัพย์สมบัติมีมากมาย จนมีเกียรติมีชื่อเสียงว่าเป็นคนร่ำรวย มีทรัพย์สมบัติมากมายนอกอนันต์

จากการวิจัยพบว่า การปรนนิบัติสามีเป็นลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดในนิทาน บทบาทผู้หญิงฐานะภรรยาในนิทานเป็นไปตามสมัยอดีตตามชนบเดิมกล่าว

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

คือ ภรรยาจะต้องยึดเอาความคิดของสามีเป็นหลักและต้องเคารพเชื่อฟังสามี ในเรื่องต่างๆ ตามลักษณะของช้างเท้าหลังที่ต้องคอยสนับสนุนสามีทุกๆ ด้าน กล่าวคือไม่แสดงความคิดเห็นเมื่อสามีเกียจคร้านหรือด้อยความสามารถ รวมทั้ง บกพร่องในหน้าที่ของสามี อีกทั้งยังต้องมีความซื่อสัตย์และภักดีต่อสามี นอกจากนี้ ภรรยาจะต้องทำให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่น มั่นคง มั่นคงและเจริญก้าวหน้า

บทบาทผู้หญิงในฐานะภรรยาจะถูกยึดโยงอยู่กับประเพณีของสังคม กัมพูชาโดยมีข้อห้ามต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องเพศ ห้ามผู้หญิงไม่ให้พูดเรื่องเพศ ห้ามไม่ให้ภรรยาเป็นฝ่ายรุกเร้าสามีหรือห้ามการแสดงออกถึงพฤติกรรมทางเพศในที่สาธารณะ จากข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมรที่นำมาวิเคราะห์พบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศโดยเฉพาะผู้หญิงในบทบาทภรรยาว่ามีการนำเสนอเกี่ยวกับความต้องการทางเพศของผู้หญิงที่เป็นภรรยา ซึ่งการนำเสนอเรื่องแบบนี้คือสิ่งที่นิทานต้องการบอกเล่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ ในสังคมและเป็นการสอนให้ผู้หญิงในสังคม ตระหนักรู้และยึดถือ ยึดมั่นพร้อมทั้งต้องตระหนักสิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำ โดยนำกรอบความเป็นกุลสตรี พร้อมทั้งดำรงความคาดหวังให้ผู้หญิงที่เป็นภรรยา ได้ตระหนักรู้ในหน้าที่ภรรยาที่ดีว่าไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง หรือเป็นการกระตุ้นเตือนบรรดาภรรยาถึงผลของการกระทำว่าหากประพฤติผิดหลงมัวเมาในเรื่องกามราคะจะมีจุดจบเหมือนอย่างในนิทานคือถูกสามีทอดทิ้ง

1.3 บทบาทผู้หญิงในฐานะมารดา

ผู้หญิงในฐานะมารดาเป็นผู้ให้กำเนิดและผูกพันกับบุตรเพราะต้องคอย ฝึกลูกให้ดีและดูแลบุตรจนกระทั่งเติบโต บทบาทของแม่ที่สังคมคาดหวังว่าจะต้อง กระทำได้แก่ การดูแลอบรมบุตรให้มีเหตุผล โดยไม่ใช้อารมณ์ เป็นที่พึ่งของบุตร ไม่ทุบตีด่าทอโดยไม่มีเหตุผลหรือเกินกว่าเหตุ บุตรกระทำความผิดก็ว่ากล่าวสั่ง สอน อบรม ใน *สุตฺตปิฎก* (สุตฺตปิฎกประจําครอบครัว) ได้กล่าวถึง หน้าที่ของการเป็นมารดาเอาไว้ว่า ...แม่อิงมีหน้าที่สำคัญในการเลี้ยงดูและอบรม ลูกให้มีชีวิตที่แข็งแกร่งในสังคม ในขณะที่พ่อออกไปทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดู จุนเจือสมาชิกในครอบครัว... (ภักดิ์ วิ, 2011, 106) มารดามีหน้าที่สำคัญในการ ดูแลเลี้ยงดูบุตรในเวลาที่ยากลำบากออกไปหาเงินมาเลี้ยงดูสมาชิกใน

ครอบครัว นอกจากนี้ จวน ญิล ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของมารดาเอาไว้ด้วยดังต่อไปนี้

- 1.เลี้ยงดูและปกป้องทะนุถนอมลูกเป็นอย่างดี
- 2.อบรม ตักเตือน ฝึกสั่งสอนบุตร
- 3.ให้บุตรได้รับการศึกษา มีวิชาความรู้
- 4.ให้บุตรหลานมีคู่ครองที่เหมาะสม

ผู้หญิงที่เป็นมารดาในนิทานพื้นบ้านเขมรถูกจัดอยู่ในฐานะที่สูงแม้ว่าจะไม่เทียบเท่ากับบทบาทของภรรยาแต่ก็มิได้ยิ่งหย่อนกว่ากันมากนัก เพราะบทบาทของมารดามีความสำคัญเนื่องจาก

การอบรมเลี้ยงดูของมารดาส่งผลกระทบต่อความคิดและพฤติกรรมของบุตรโดยตรง เพราะมารดาใกล้ชิดกับบุตรมากที่สุด ดังเราจะเห็นบทบาทของมารดาที่มีต่อลูกได้แก่ 1.3.1 ผู้ปกป้องดูแลบุตร 1.3.2 ผู้อบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูลูก และ 1.3.3 ผู้เลือกคู่ครอง

1.3.1 ผู้ปกป้องดูแล

ในนิทานเรื่อง *บุรุษธนาเสฐ* (ปราสาทนางเขมา) แสดงให้เห็นหน้าที่ของผู้เป็นมารดาที่ปกป้องบุตรสาวจากความตาย โดยการเอ่ยปากขอให้พระสวามีละเว้นโทษประหารพระนางเขมา แม้ว่าพระนางเขมาจะมีความผิดก็อย่าลงโทษถึงประหารชีวิตเพียงแต่เนรเทศให้ไปอยู่ที่อื่นก็เพียงพอ ดังข้อความที่ว่า ...พระอัศรมหเสฐเป็นพระมารดา กราบทูลขอโทษพระสวามีว่า ขอพระกรุณาทรงพระเมตตาพระราชทานโทษให้ลูกของเราสักครั้ง แม้ว่าลูกจะมีความผิด ขอพระองค์อย่าทำให้ถึงตาย เพียงแค่เนรเทศให้ออกจากที่นี่ ขอทรงอนุญาตให้ทาน...(*บุรุษธนาเสฐ* ๕๕, 1959, 68) พระมารดาของพระนางทรงขอให้เว้นโทษตายให้พระนางเขมา แม้ว่าการกระทำของบุตรสาวที่ประพฤติดูไม่เหมาะสม โดยการนัดพบกับชายคนรักในที่ลับตาคนของพระนางเขมาเป็นเรื่องที่ผิดทำให้พระบิดาและพระมารดาต้องอับอาย แต่ด้วยความที่พระนางเขมาเป็นบุตร หน้าที่ของการเป็นมารดาจึงต้องปกป้องบุตรให้ถึงที่สุด ข้อความ ขอพระองค์อย่าทำให้ถึงตาย เพียงแค่เนรเทศให้ออกจากที่นี่ แสดงให้เห็นว่าพระมารดาของ

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

พระนางเขมาได้เสนอทางเลือกให้เนรเทศพระนางเขมาออกไปอยู่ที่อื่นแทนโทษประหารชีวิต ซึ่งการกระทำเช่นนี้มารดาของพระนางเขมามิได้รักบุตรสาวจนมิลิมูลืมตา กล่าวคือพระมารดายังคงตระหนักถึงความผิดที่บุตรสาวได้ก่อขึ้นอยู่แต่ได้ขอให้ผ่อนการลงโทษลง

ในนิทานที่ยกมาอธิบายข้างต้นแสดงให้เห็นมารดาที่ปกป้องบุตร แต่ในนิทานพื้นบ้านเขมรก็ยังพบว่ามีมารดาที่อยากจะทำบุตรให้ตายคือในนิทานเรื่อง *เม็ญเค้เก้เกิ้ลสวฤทธรณภก* (กำเนิดนกเขา) หญิงที่เป็นมารดาในเรื่องนี้เป็นฝ่ายสามิเสษชีวิต อาศัยอยู่กับบุตรสาวอีก 3 คน เมื่อนางได้สามีใหม่นางเกลียดบุตรมาก เห็นหน้าบุตรยามไหนคิดแต่อยากจะทำให้ตายทั้ง 3 คน เมื่อนางหุงข้าวทำอาหารเสร็จก็จะรับประทานกับสามีใหม่เพียงแค่ 2 คน คงเหลือแต่ข้าวติดก้นหม้อนิดหน่อยให้กับบุตรเท่านั้น ดังข้อความที่ว่า ..เมื่อหุงข้าวเสร็จแล้วนำไปบริโภคกับสามี 2 คน คงเหลือแต่ข้าวติดก้นหม้อไว้ให้ลูกนิดหน่อย ทั้ง 3 คนพี่น้องขูดข้าวกันหม้อกิน เวลานั้นก็ต้องนอนข้างเตาไฟ นอนนอกชานบ้านบ้าง... (บุรุษผู้เฒ่าเฒ่า 4, 1959, 2)

บรรดาบุตรต้องออกไปขูดหาหัวเผือกหัวมันมากิน นางไม่สนใจบุตรสาวว่าจะกินนอนอย่างไร บ้างก็นอนหลับข้างเตาไฟ ยุ้งกัณฑ์จนเป็นแผลพุพองไปทั้งตัว มารดาในเรื่องนี้จัดได้ว่าเป็นมารดาพิฆาตที่คิดจะทำบุตรของตนเองเพียงเพราะสามีใหม่ให้อยู่กับบ้านกับเรือนเพื่อดูแลบุตร นางจึงคิดหาอุบาย จะทำบุตรสาวของตัวเอง โดยนำบุตรสาวทั้ง 3 คนไปทิ้งให้เฝ้าข้าวในไร่ที่ปลูกไว้ สั่งห้ามไม่ให้ลูกทิ้งไร่กลับมาบ้าน หากกลับบ้านจะต้องถูกตีจนตายดังข้อความที่ว่า ...นางนั้นนำลูกเข้าไปในป่าใกล้กับเชิงเขา นำข้าวไปหว่านในตระพังเสร็จแล้วจึงสั่งลูกเอาไว้ว่า "ต้องอยู่รอข้าว ไม้ไปไหนไกล ไม่กลับบ้าน ถ้ากลับบ้านกูจะตีให้ตา"... (บุรุษผู้เฒ่าเฒ่า 4, 1959, 3) ที่มารดาทำเช่นนั้นเพราะนางทราบว่าเป็นป่านั้นมีสัตว์ร้ายมากมายหวังให้สัตว์เหล่านั้นจับบุตรสาวกินเป็นอาหาร หรือถ้าไม่ถูกสัตว์จับกินก็ปล่อยให้อดอาหารจนเสียชีวิตไป ลักษณะของมารดาในนิทานเรื่องนี้แสดงให้เห็นความขัดแย้งในการแสดงบทบาทของตัวละคร กล่าวคือหน้าที่ของการเป็นมารดาที่ต้องดูแลเลี้ยงดูบุตรกับหน้าที่ของการเป็นภรรยา ตอนแรกที

นางได้ใจมาเป็นสามีใหม่ได้แสดงให้เห็นว่านางตระหนักในบทบาทของการเป็น ภรรยา มากกว่าการเป็นสามี เห็นได้จากการปล่อยให้บุตรทั้ง 3 คนต้องอยู่ตาม ยถากรรมไม่เอาใจใส่ดูแล สนใจแต่สามีใหม่ออกไปท่องเที่ยวดื่มกินกับสามีใหม่ ทุกวัน อย่างไรก็ตามในตอนท้ายมารดากลับมาตระหนักในหน้าที่ของการเป็น มารดา หากแต่สายเกินไปลูก ๆ ทั้ง 3 คนของนางได้กลายเป็นนกเขาเสียแล้ว

1.3.2 ผู้อบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูลูก

การอบรมเลี้ยงดูลูกถือว่าเป็นบทบาทโดยตรงของมารดา เพราะ ครอบครัวในนิทานพื้นบ้านเขมรโดยส่วนใหญ่แม่การดูแลบุตรเป็นหลัก วิธีที่มารดา ใช้ในการเลี้ยงดูบุตรคือการอบรมอาจจะทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง คือการอบรมสั่งสอนตักเตือน ทางอ้อมคือการประพฤติตัวของคนเป็นมารดาเอง ที่สามารถเป็นแบบอย่างให้ลูกดูพฤติกรรมเลียนแบบ โดยที่มารดาอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม เช่นในนิทานเรื่องใจใจดี ดังข้อความที่ว่า มารดาอดทนสั่งสอน แต่ บุตรก็ไม่ยอมทำตาม มาดาจึงนำไปฝากให้เรียนที่วัด (เบญจเมธี 2562, 1959, 53) เมื่อบุตรชายไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของมารดา ๆ จึงนำไปฝากไว้ ที่วัดให้เรียนหนังสือ ครูสั่งสอนเท่าไรก็ไม่ยอมเชื่อฟังและไม่พยายามตั้งใจเรียน ประพฤติแต่ลักทรัพย์ของชาวบ้านเอามาเลี้ยงแม่และตนเอง นิทานเรื่องนี้แม้ว่า มารดาจะสั่งสอนบุตรอย่างไรบุตรก็ไม่เชื่อฟังแม่แต่น้อย เป็นที่น่าสังเกตว่าบทบาท ของมารดาจะสามารถอบรมหรือสั่งสอนบุตรสาวได้เท่านั้น

1.3.3 ผู้เลือกคู่ครอง

ในนิทานพื้นบ้านมารดามีความสำคัญอย่างมากในการคัดเลือกคู่ครอง ให้กับบุตร โดยเฉพาะบุตรสาวเพราะเกรงว่าหากบุตรได้คู่ครองที่ไม่ดีและไม่เหมาะสมกันจะไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตหรืออาจจะต้องลำบากในบั้นปลายชีวิต จะเห็นว่าการเข้าไปสู่ขอฝ่ายหญิงต้องเข้าทางฝ่ายมารดา ดังข้อความในนิทาน เรื่อง *เสฉวีธิดาเกศฉวีธิดา* (เศรษฐี 3 คนอยู่ที่ศทั้ง 3) ว่า ...ควรให้เศรษฐีคน ที่แม่สัญญาด้วยว่าจะยกให้เพราะแม่ได้ดูแลทะนุถนอมลูกด้วยความเหน็ดเหนื่อย มากกว่าพ่อ เพราะลูกผู้หญิงพ่อไม่ได้ดูแลใกล้ชิดเหมือนแม่...

(เบญจเมธี 2562, 1959, 92) ลูกสาวของเศรษฐีควรเป็นภรรยาของ

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

เศรษฐกิจที่แม่ยกให้ เพราะแม่เลี้ยงดูทะนุถนอมบุตรสาวมาตั้งแต่เล็กจนโต มีความเห็น้อยากกว่าพ่อ อีกทั้งพ่อไม่ค่อยจะได้ดูแลบุตรสาวเหมือนแม่ จากข้อความที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาวที่มีความใกล้ชิดมากกว่าบิดา ในนิทานเรื่อง *สัตตะเกตุแก้วศรีบุรุษ* (พ่อตาเลือกลูกเขย) บทบาทของมารดาในนิทานเรื่องนี้ แม้ว่าตัวเรื่องนิทานจะแสดงให้เห็นว่าบิดาเป็นผู้ทดสอบชายหนุ่มที่จะเข้ามาเป็นลูกเขย แต่ในความจริงแล้วคนที่ออก

ความคิดเห็นในการทดสอบความสามารถและสติปัญญาของชายหนุ่ม รวมทั้งตัดสินใจที่จะยกบุตรสาวให้ชายหนุ่มนั้นเป็นมารดา ดังข้อความที่ว่า ...กลางคืนยายเข้านอน ตาเล่าให้ยายฟังถึงเรื่องราวที่ลูกเขยทำบาปกับตนเอง ยายจึงพูดให้ลูกสาวเรากับมันเถาะ เพราะไอคนนี้นั่นฉลาดมาก แกคิดจะทดสอบอะไรมันก็รู้ทันหมด แกเจ็บแทบตายก็ไม่สามารถเอาชนะมันได้... (บุษย์แม่เฒ่าเฝ้าอุรธา 3, 1959, 65) ข้อความที่ยกมากล่าวถึงคำพูดของยายที่บอกให้ตายกบุตรสาวให้ชายหนุ่ม เพราะยายเห็นตาถูกลูกเขยที่มีสติปัญญาเอาชนะการทดสอบที่ตนคิดขึ้นได้ ทุกการทดสอบ คำพูดของมารดาแสดงให้เห็นว่าในกรณีที่เป็นบิดามารดาอย่างอาศัยอยู่ด้วยกันมารดาจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าควรยกบุตรสาวให้ชายหนุ่มคนใด

บทบาทของผู้หญิงในฐานะต่างๆ ที่นำเสนอข้างต้นเป็นเพียงบทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ที่ผู้แต่งต้องการให้ผู้หญิงเป็นไปตามความต้องการของสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ แต่บทบาทของผู้หญิงในแต่ละฐานะที่เกิดขึ้นในนิทานพื้นบ้านเป็นบทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) ที่ตัวละครได้แสดงพฤติกรรมออกมา เช่น ในนิทานนิทานเรื่อง *ยสุสญญาก* (มนุษย์โลก) เรื่องนิทานเรื่อง *สุริยัตถิ ฆาตกร* *สัตตะเกตุ* (สตรีจริง แม่จริง พ่อจริง) และนิทานเรื่อง *เสฐียรธำเกตุยธัมม* ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมาทำให้เห็นว่าความคาดหวังของสังคมที่มีต่อผู้หญิงในฐานะบุตรสาว ภรรยาและมารดา บุตรสาวจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนอยู่ในโอวาทของบิดามารดา ภรรยาควรเคารพและปรนนิบัติสามีรวมทั้งดูแลความเป็นไปทุกอย่างภายในบ้าน และมารดาเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องคู่ครองของบุตร แม้ว่าความคาดหวังของสังคมแห่งความเป็นจริงจะมีปรากฏอยู่บ้างแต่ไม่ใช่ทั้งหมด ซึ่งการส่งต่อบทบาทของผู้หญิงดังกล่าวจะกระทำ โดยใช้อิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคม

ในการรับรู้ถึงความคาดหวังของสังคม ความแตกต่างระหว่างบทบาทในอุดมคติ และบทบาทที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นในนิทานพื้นบ้านจะไม่เกิดขึ้นในกรณีของบทบาทที่ไม่เป็นทางการหรือบทบาทที่ปรากฏขึ้นชั่วคราว ทั้งนี้เพราะไม่มีบทบาทในอุดมคติ หรือไม่มีการกำหนดความคาดหวังที่ชัดเจนต่อบทบาทเหล่านั้น

แม้ว่าบางครั้งความแตกต่างที่เกิดขึ้นในนิทานพื้นบ้านเขมรกับคำสอน ได้แสดงให้เห็นว่าสังคมได้เปิดพื้นที่ให้แก่ผู้หญิงและเปิดโอกาสให้ต่อรองกับกรอบ ที่กำกับควบคุมผู้หญิงอยู่ แต่พฤติกรรมของตัวละครผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร ได้แสดงให้เห็นการกำหนดกรอบของจรรยาอย่างหลวม ๆ ในบทบาทผู้หญิงในแต่ละฐานะเอาไว้ซึ่งการกระทำของตัวละครมักจะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือคำสอน ที่ปรากฏในจรรยา โดยพฤติกรรมของตัวละครจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามความ ซับซ้อนของเหตุการณ์ของสังคม กล่าวคือแต่ละสังคมมีความสามารถในการ ตีความหรือเปลี่ยนแปลงบทบาทได้เช่นเดียวกับตัวละครผู้หญิงที่อยู่ในนิทานพื้น บ้านเขมร ทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะที่แสดงให้เห็นความพยายามใน การเปลี่ยนแปลงบทบาทของตัวละครโดยการก้าวเข้ามาสู่พื้นที่สาธารณะให้ได้มาก ยิ่งขึ้น แต่ก็ไม่สามารถก้าวเข้ามาได้หรือบางครั้งแม้ว่าจะประสบความสำเร็จในบาง สถานการณ์แต่ก็ยังคงถูกควบคุมโดยผู้ชายและอยู่ภายใต้กรอบที่ผู้ชายกำหนดไว้ ทั้งสิ้น สุดท้ายแล้วผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมรยังคงอยู่ในสถานะเป็นรองผู้ชาย

บทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). ผู้หญิง ผู้ชาย: ที่บ้าน ที่สาธารณะ. กรุงเทพฯ: หจก. อรุณการพิมพ์.
- วงล ญิล. (2548). จิตวิญญาณมารดาธิปไตยในสังคมเขมร, แปลจาก *ព្រលឹងមាតាធិបតេយ្យ* แปลโดย ภูมิจิต เรืองเดช. บุรีรัมย์: โรงพิมพ์วินัย.
- ณัฐราพร พรหมประสิทธิ์. (2559). บทบาทหญิงชายในการศึกษาระดับประถมศึกษาของประเทศเมียนมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ประยูร ทรงศิลป์และทรงธรรม ปานสกุณ. (2558). แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในนิทานพื้นบ้าน. *Veridian E-Journal* 8(2) ฉบับภาษาไทย, 2616.
- พระยาอนุমানราชชน. (2517). พจนานุกรมเขมร-ไทย เล่ม 1 ก-ด. กรุงเทพฯ :ม.ป.พ.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2558). พัฒนาการวรรณกรรมเขมรสมัยใหม่. *รัฐสมัย*, 36(2), 83.
- ศิริพร จิตะฐาน ณ ถลาง. (2537). ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น...การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สรัญญา เอกธรรมสุทธิ์. (2549). การวิเคราะห์บทบาทหญิงชายในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยในช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สตรีศึกษา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อารียา หุตินทะ. (2551). แนวคิดเรื่องกุลสตรีในนวนิยายของนักเขียนสตรีเขมร. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย หิรัญโต. (2530). สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.